

Děti patchworkových rodičů a jejich traumata

JUDr. DANIELA KOVÁŘOVÁ,
prezidentka Unie rodinných advokátů

Každé druhé manželství se rozvádí, dvě ze tří nesezdaných partnerství se rozpadnou. Dvě třetiny rodičů dnes žijí s jiným partnerem a vychovávají tak patchworkové děti. Děti, které nežijí pod jednou střechou se svými rodiči, které pendlují mezi domácnostmi a občas bydlí s cizími dětmi a s polorodými sourozenci.

Dětství nikdy nebylo idylickým časem a ani dnešní doba není pro děti příznivá, ačkoliv skoro nikdo nehladoví, nespí na ulici a nemrzne v nevytopených domech. Na děti dopadají jiná traumata – strachy šířené médii a sdělovacími prostředky se na ně přenášejí přímo, zprostředkovaně přes rodiče a rodinné příslušníky i přes kamarády a známé. Ke všemu řada rodičů přestala své potomky vychovávat v naivní víře, že bezbřehá výchova je lepší než hranice, poslušnost, příkazy a dril. Ke všem těm společenským katastrofám typickým pro dnešní dobu se přidávají speciální traumata patchworkových rodin. V tomto pojednání se na ně podíváme podrobněji.

Katalyzátory traumat

Funkční patchworková rodina může dětem přinést celou řadu výhod – více inspirace, více prarodičů, kontaktů, lásky, podpory, více dovolených a vánočních a narozeninových dárků. Jenomže funkčních patchworkových rodin je minimálně – určitě ne víc než jedna třetina. Ty ostatní přinášejí traumata pro všechny rodinné příslušníky. A je zřejmé, že na děti ty rodinné katastrofy dopadají neúprosněji, způsobující nebezpečnější

škody. Jaké jsou nejčastější katalyzátory traumat? Nedospělý rodič – patologické vztahy – dětský hendikep – vztahy k dalším dětem – emoce, viny, nespravedlnost – antagonistické vztahy nových partnerů s expartnery – odmítající prarodiče – stísněné bytové podmínky – vrstvení traumat (rozpad rodiny a přivykání si na novou) – zatahování dětí do konfliktů rodičů – nejistota – strach z budoucnosti – nemoci – škola – rozdíly v přístupu k dětem – neskloubitelné režimy. Seznam je to skoro nekonečný a na nic z výše uvedeného nejsou rodiče ani děti připravováni, nikdo jim o rizicích a nebezpečích neřekne předem, nikdo je nevaruje a nebrzdí je, aby se bezhlavě a naivně nevrhali do nových a neprověřených vztahů.

Podobně nikdo nepromýšlí otázky a nezvažuje komplikace, jež přicházejí při rozpadu původní rodiny, v patchworku a po rozpadu patchworkového vztahu. Jaké jsou největší nebezpečnosti a komplikace? Patchworkové vztahy navazují dospělí lidé se zkamenělými zvyky, tradicemi, hodnotami, s pevnými zásadami o trávení volného času, s přesnými představami o tom, co je správné a co není. A tak se běžně nové dvojice neshodnou na tom, který z výchovných modelů má mít přednost, jaké hodnoty

se v rodině budou podporovat, jak pohromadě vychovávat více dětí z různých vztahů, jak seřadit hodnoty, tradice, zvyky, dárky, volný čas, nediskutuje se o vztahu k penězům, ke vzdělání, ke zvířatům anebo k seniorům. Ke všemu patchworkovým partnerům chybí průprava i odborné informace. Po ruce není ani odborná pomoc, protože i odborníci z pomáhajících profesí mají s novodobými rodinami jen minimum zkušeností.¹

Na děti všechna traumata dopadají znásobnou silou. Jako by nestačilo, že se jejich původní rodina rozpadne a rodiče si najdou nové partnery. Jako by nestačilo, že mnohé děti žijí v děsivé představě, že odpovídají za rozpad rodičovského vztahu. K tomu navíc se musejí sžívat s cizími dětmi, mnohdy v jedné místnosti či pod jednou střešou, kde nemají žádné soukromí a netráví ani chvíli času se svým rodičem, kterého si uzurpuje pro sebe nová partnerka nebo nový partner. Jako by sama o sobě nebyla traumatizující zkušenost s macechou nebo s otčímem a nutnost akceptovat jejich nový, nepochopitelný, cizorodý výchovný vliv. A k tomu ke všemu ještě problémy s dospíváním, dozvuky covidových restrikcí a čerstvě válka na Ukrajině či střelba na studenty. Prostě traumata, kam se člověk podívá.

Na rozdíl od předchozích generací žijí dnešní děti v online prostoru prostoupeném chytrými telefony a sociálními sítěmi, jež zvyšují závislost a znásobují úzkost a pocity neúspěchu a osamění.²

Uplácení namísto vychovávání

Největším problémem patchworkových rodin je změna výchovného modelu. Kdysi rodiče vedli děti k poslušnosti a respektu k autoritám. Dnes je spíš uplácení, aby si děti nestěžovaly na sociálních sítích, aby vůbec byly ochotny přijmout rodičovské autority. Chtěl-li se před třiceti lety tatínek zavděčit dítěti, s nímž se chystal na styk, vymyslel pro dítě zajímavý či lákavý program. Později se

tatínek dítěte zeptal, co by si děťátko přálo o víkendu dělat. Dalším stadiem bylo plnění libovolných dětských přání, což nejčastěji vypadalo jako nákup značkového oblečení nebo značkových věcí. Později rodič přidal další lákadlo – nabídku hotových peněz. Dnes už nic z výše uvedeného na patchworkové děti nezabírá. Poslední fází je následující a ve vztahu k výchově dětí děsivý slib: „U mě, mé dítě, nebudeš mít vůbec žádné povinnosti.“ A tak dnes děti vydírají své rodiče, což platí nejen pro ty biologické, ale zejména pro ty sociální.

Zásadový a vychovávající rodič se ocitá v obtížném dilematu: pokud chce potomka skutečně vychovávat, skoro určitě dítě dříve či později ztratí, protože dospívající si takřka jistě vybere toho z rodičů, který mu nakládá méně povinností, méně prudí a méně ho obtěžuje. Zásadový rodič tak velmi často na zásadovou výchovu také rezignuje. Jenomže bez výchovy obsahující hranice se potomek nenaučí nastavovat hranice ani sám sobě a v dospělosti nebude schopen se ovládat a spokojeně žít.

Podobně složité to mají rodiče sociální, zejména macechy a otčímové. Svět dětí je dnes velmi propojený a informovaný. Děti jsou dobře znalé základních lidských práv a sociální rodiče velmi často slyší odpověď: „Ty nejsi mým rodičem, a tak mi nemáš co nařizovat. Nechci a nebudu tě poslouchat.“ Co na tom, že naprosto odlišně hovoří občanský zákoník, podle něhož rodiče mají rozhodující úlohu ve výchově dítěte a mají jim být příkladem³, děti jsou povinny se příkazům podřídit a rodiče respektovat⁴, partner rodiče má právo i povinnost vychovávat a pečovat⁵. Co na tom sejde, když děti dobře vědí, že mají právo se ke všemu podstatnému vyjádřit a že biologičtí i sociální rodiče mají povinnost vzít jejich pohledy v úvahu⁶. Co na tom, že podle zákona rodič, který má dítě v péči, a druhý rodič

¹ Právě proto skupina odborníků vedených psychologkou Mgr. et Mgr. Alicí Leix, Ph.D., zpracovává monografii o patchworkových rodinách, která v průběhu roku 2024 vyjde v nakladatelství Wolters Kluwer.

² Bližší informace o digitální demenci například zde: <https://danielakovarova.blog.idnes.cz/blog.aspx?c=807390>

³ Viz § 884 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁴ Viz § 857 odst. 1 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁵ Viz § 885 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁶ Viz § 875 odst. 2 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

se musejí zdržet všeho, co narušuje vztah dítěte k oběma rodičům nebo co výchovu dítěte ztěžuje⁷. Jak vynutit povinnosti, jež mají význam, jen jsou-li poskytovány dobrovolně a s láskou?

A to nemluvím o často „roztomilých“ vztazích biologické matky s novou otcovou partnerkou, jež nemají daleko k dívčím válkám plným zbraní a krveprolití. V těchto válkách obě strany používají děti jako živých štítů a manipulací se pokoušejí ovlivnit dítě ve svůj prospěch. Podobnou komplikaci přináší jinak tolik opěvovaná střídavá péče, v jejímž „dobrodiní“ dnes žije většina české nezletilé populace. K dispozici jsou dnes už první výzkumy dospělých jedinců, jež v dětství zažily střídavou péči⁸. Proč asi naprostá většina dětí z toho nestálého pendlování prchá, jakmile to jenom jde? Proč asi na to období tak nerada vzpomíná? Proč asi soudy o střídavé péči takřka nikdy nerozhodují u dětí starších 13 let? Protože každý dospívající (podobně jako člověk dospělý) touží po jediném domově, po „své“ posteli, po „svém“ pracovním stole a po „svém“ klidném místěčku, v němž najde svůj vyzkoušený domácí kout. Jeden jediný.

Nicméně nechme promluvit samy děti a ocitujme pár vět ze soudních spisů a z rozhovorů s nimi. A podle těch vět si utvořme vlastní názor: „Nemám ani vteřinu pro sebe.“ „Nejsem ani chvíli sám/sama.“ „Táta/máma na mě nemá čas.“ „Táta/máma má radši mladšího sourozence.“ „Žiju pod jednou střechou s cizími dětmi. A nesnáším je.“ „Nikde nemám svůj koutek, pořád se někam stěhuju.“ „Domov je jen slovo, nemá praktický obsah.“ „Chci, abychom zase žili s tátou a s mámou.“ „Odejdu z domu, jak to jenom půjde.“

Výše uvedené věty a odstavce jsou důvodem, proč stoupají dětské pokusy o sebevraždu a bohužel i dokonaná sebevraždná jednání nezletilých, proč roste dětská kriminalita, užívání i zneužívání psychofarmak, výchovné problémy ve škole i potřeba dětské terapie, psychologie a psychiatrie. Proč asi polovina českých studentů trpí úzkostí?

⁷ Viz § 889 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, v platném znění.

⁸ Bližší informace o výzkumu Mgr. Petra Fučíka, Ph.D., zde: <https://evs.fss.muni.cz/stridava>

A kdo a jak jim může pomoci? Čekací lhůty jsou dlouhé a zkušených odborníků je velmi málo.

Náprava není jednoduchá ani rychlá

Co říci na závěr? Tendence lidského chování a společenské trendy nelze proměnit rychle a na požádání. Možná by do začátku stačilo mluvit nahlas o tom, jak složité jsou patchworkové vztahy, jak lehce vznikají, ale jak stejně snadno se rozpadají a jak to pokaždé znovu odnesou ti nejohroženější – nezletilé děti. Možná by druhým krokem bylo nahlas říkat: Není to legrace a bude to těžké! Nevěřte na rodinné právo. Není všemocné a takřka jistě vám vlastně při problémech nepomůže! Nevěřte příliš ani psaným dohodám – ony totiž nikdy nevydrží dlouho. Nic nepředpokládejte, ale ptejte se a vysvětľujte. Novým partnerům, ale i dětem, a to vlastním – biologickým, i sociálním, tedy biologicky cizím. Jde-li o děti, milujte je všechny (nebo před těmi nevlastními lásku aspoň hrajte). Nesrovnávejte. Protože spravedlnost neexistuje. Nebojte se zkoušet a dělat chyby.

To vše jsou mé rady možná nikoliv primárně pro dospělé, ale kvůli dětem. Protože děti se nikdo neptá, ani ty vztahy za rodiče nerozhodují. Neumějí se bránit, nevidí, co jim škodí. V patchworkových rodinách nemají soukromí, nemají čas pro sebe, nejsou vychovávány, ale upláceny. A v jiném extrému je jim naplánována každá minuta.

Takhle má vypadat šťastné dětství?

Zastavte se. Zpomalte. Nemyslete jen na sebe a na své zamilované. Myslete na děti⁹. A možná lépe – myslte i za ně. A něco si o tom třeba přečtěte.

Vyrůstat ve všelijak slátané a pomíchané rodině je pro děti vždy hendikep. To ale neznamená, že i tyto děti nemohou prožít šťastné dětství a že z nich nemohou vyrůst dobří a poctiví lidé. Jen to holt obnáší pro pomíchané rodičovské patchworkové páry o něco větší úsilí. Ideálním happyendem by tak bylo, kdyby takto vychovávané děti připravily pro své budoucí děti stabilní rodinu už bez patchworkového látání. Prostě tu klasickou, stálou, monogamní.

⁹ IAN McEWAN. *Myslete na děti*. V českém překladu vydalo nakladatelství Odeon v roce 2015.